

tással építi saját szuverén kritikusi életművét. S közben olyasmit is észrevesz, szóvá tesz, amit mások nem. Előítéletek nélküli, biztos színházi érzékére vall, hogy a *Bánk bán*-előadások elhibázottságát ő nem Katonában, hanem a színházban látja, mert képtelen mai értelmezést adni, korszerűen színre vinni legjobb drámánkat.

GEROLD László

A KULTÚRA FOKMÉRŐIRŐL

Csapodi Csaba—Tóth András—Vérte sy Miklós: *Magyar könyvtártörténet*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1987

Tudásunk őrzi a könyvek. A népek kultúráját — részben — könyvtáraik története és fejlődése alapján tudjuk követni. A könyvtárügy állapotát Lenin az általános kulturáltság fokmérőjének tekintette.

A magyarországi könyvtárak közel-múltban megjelent, összefoglaló történetét megelőzően készültek már egyes könyvtárakról (Széchenyi, Egyetemi, Szabó Ervin, Somogyi), könyvtártípusokról (munkás-, népkönyvtárak) tanulmányok és monográfiák. A kötetbeli első nagy korszakot — 1711-ig — Csapodi Csaba kódexkutató írta, aki a középkori könyvkultúra kibontakozását Magyarországon 1000-tól tartja számon. Attól az időszaktól, amikor a kereszténység felvételével a magyarság első ízben találkozott a könyvvel, akkor a nemzet „Műveltsége szóbeli, följegyzésre méltó irodalma éppen úgy nem volt, mint olvasóközsége.”

A középkorban a könyvek kis példányszáma előállítási módjukkal magyarázható: a könyveket kézzel írták, olykor külön-külön díszítették, s mindegyik egyedi darabnak számított. A másoló és díszítőműhelyek a kolostorokban voltak, csakúgy mint az olvasók nagy része is. A készítés és használat egy helyen történt egészen a 13. században megalapított párizsi egyetemi, majd az itáliai reneszánsz könyvműhelyek kialakulásáig.

Magyarországra hamar eljutottak a könyvek, de könyvtárak csak később alakultak, a 11. században a Benedek-rendi szerzetesek kolostoraiban,

amint erről a tihanyi kolostor alapítólevelének hátlapján levő, néhány tételes feljegyzés vagy a Pannonhalmán készült, mintegy 80 tételt magában foglaló teljes könyvleltár tanúskodik.

A kolostori vagy egyházi könyvtárak mellett Csapodi Csaba érdeklődését az uralkodói könyvtárak létezése vagy feltételezett létezése köti le. Ezekről pontos adatok nincsenek, de a korai magyar könyvtörténet rendkívül érdekes alakja Könyves Kálmán, egy király, aki könyves, s nem kardos.

A magyarországi kéziratos könyvkultúra fénykora 1401 és 1526 között volt. Ebből a korszakból már neves humanisták magánkönyvtárainak gazdag és gondosan válogatott gyűjteményéről tudunk: Vitéz János, Janus Pannonius, a humanista főpapok könyvtáráról és a híres Corvina könyvtárról, Mátyás király Európában is értékelte könyvgyűjteményéről. A késő reneszánsz a világi könyvtárak megalapításának kora. Később alakultak ki a protestáns városi és iskolai, a katolikus főpapi könyvtárak, majd a barokk főúri, nemesi és városi polgárok könyvtárai. A magyar kultúrtörténetben fontos szerepük volt az erdélyi fejedelmek könyvtárainak.

A felvilágosodás korában új könyvtártípusok alakultak ki: szak- és kölcsönkönyvtárak, valamint olvasótermek. A 19. század elején több ma is fennálló, jelentős könyvtár kezdte meg működését (az Egyetemi Könyvtár, a Széchenyi Könyvtár, az Akadémia Könyvtára). A nemzetiségi

könyvtárak kialakulása is a 19. századra tehető (az erdélyi szászok számára létrehozott könyvtár, a görög nemzetiségi könyvtár, a Szerb Matrica), ezekről a könyvben rövid összefoglalót találunk. Jelentős mozzanat a magyar könyvtár történetben a nyilvános könyvtárak megjelenése Pesten és vidéken is. A felvilágosodás szellemében létrejött kaszinókönyvtárak fontos szerepet játszottak a politikai közvélemény kialakításában. A tulajdonképpeni közművelődési és falusi könyvtárak a 19. század második felében alakultak meg. Ebben a században egy-egy könyvtár „hazafias érzelmű, könyvedvelő főúr, főpap buzgólkodásának köszönhetette létét. Csak kevés politikai, a centralisták aránylag szűk köre hirdette, hogy a gazdasági jólét, a politikai függetlenség és a közügyek számos más és fontos kérdése szorosan összefügg a művelődés fejlesztésével, a közoktatással így a könyvtárüggyel is”. A kiegyezés után kezdtek fokozottabban fejlődni a városi és megyei közművelődési könyvtárak, a szak- és az iskolakönyvtárak.

Századunkban a Tanácsköztársaság idején megkülönböztetett figyelmet fordítottak a könyvtárügyre. Gyökeres átszervezésre is történtek előkészületek. A legfontosabb elképzelések a könyvtárosképzésre és a népkönyvtárak fejlesztésére vonatkoztak a kihasználatlan könyvtárakat akarták átalakítani nyilvános könyvtárakká. „A szerény anyagi lehetőségek miatt fontos a központosítás: Minden tudományának legyen egy alapvető könyvtára, de csak egy. Épüljön ki a közművelődési könyvtárhálózat. Mindehhez új könyvtárosnemdédéket kell nevelni és kiképezni. Létesüljön egy országos könyvtári iroda, amely tanácsot ad könyvtárak alapítása, tervezése, berendezése dolgában, amely kiadja a kurrens nemzeti bibliográfiát, elkészíti a kéziratok, ősymatványok központi katalógusát, a folyóiratok egyetemes repertóriumát, és megszervezi a duplumanyag központi értékesítését.” A két háború közötti és a felszabadulás utáni könyvtárak története a közelmúlt ismert művelődéstör-

téneti jelenségeihez kötődik. Ennek ellenére, hogy a nyugati országokhoz viszonyítva egyes könyvtártípusok kialakulásában némi késés tapasztalható, megállapíthatjuk, hogy Magyarországon fejlett a könyvtárügy, a könyvtáros szaksajtó magas színvonalú és nagy múltra tekint vissza, a Magyar Könyvszemle, az Akadémiai Kiadó könyvtörténeti folyóirata a legrégebbi könyvtörténeti folyóirat Európában. Nagy súlyt fektetnek a könyvtárosképzésre, s a könyvtáros egyesületek hatékonyan és összehangoltan segítik a könyvtárak működését.

A szerzőhármak munkája nem szokványos könyvtártörténeti kézikönyv. Tartalmazza a tárgyalat korszakok művelődéstörténeti és történelmi hátterét, s nemcsak könyvtártörténetet, hanem az olvasó történetét is nyújtja. A jelentősebb intézmények kialakulását és fejlődését először korszakonként mutatják be a kezdetektől 1985-ig, majd típusonként ismertetik a nép-, iskola-, szak- és kölcsönkönyvtárakat. Ez utóbbit a könyvtárak nemzetközi tipológiájában hiába keressük, jóllehet létezésükről tudunk. Ezek magántulajdonban levő könyvgyűjtemények, ahonnan bizonyos összeg ellenében olyan kiadványokat kölcsönözhetett az olvasó, amelyeket a népkönyvtárakban hiába keresett, erotikus műveket, ponyvát, divatos írók műveit.

A könyv terjedelme nem tette lehetővé az elmélyülést s a részleteknél való időzést. Némi aránytalanság is felfedezhetünk benne, a felszabadulás utáni könyvtárügy talán nagyobb terjedelmet is kaphatott volna, egyes kérdésköröket pedig csak érintenek a szerzők. Ennek ellenére örömmel üdvözöljük a magyar könyvtárak történetéről szóló könyvet, melynek nagy erénye, hogy a többévtizedes kutatómunka szintézisét tudományos színvonalon, élvezetes olvasmányként nyújtja, ily módon érdeklődéssel olvashatják a könyvtáros szakemberek, s mindazok, akik érdeklődnek a magyar művelődéstörténet ezen ága iránt. Szívesen olvasnánk hasonló összefoglalást a hazai könyvtárakról is.

CSÁKY S. Piroksa